

Dr Marta Gal¹

Eötvös József Főiskola - Viša Škola Eötvös József

Mađarska

UDK: 371.95

ISBN 978-86-7372-148-4, 17 (2012), p.348-356

Stručni rad

MORALNO VASPITANJE UČENIKA KOJI STIŽU IZ RAZLIČITIH SOCIJALNIH SREDINA

Moralno vaspitanje nadarenog učenika je proces koji nikad nema kraja; nije dovoljno govoriti o moralu samo na časovima razredne starešine, nego i na drugim predmetnim časovima treba tome posvetiti dovoljno vremena kao i na vannastavnim aktivnostima, a ponekad, čak, i u pauzama, ako to situacija tako zahteva.

Kada sam pre šest godina u osmom razredu šestogodišnje gimnazije na času nemačkog jezika počela pričati sadržaj legende *Svirač iz Hamelina*, jedan od mojih učenika je uzviknuo da on poznaje ovu bajku i nećemo sad, valjda, u gimnaziji da čitamo bajke. Pošto sam vrlo dobro poznavala njegove jezičke sposobnosti, zamolila sam ga da nam on ispriča sadržaj bajke. Pristao je; bilo je pravo zadovoljstvo slušati ga; jedva da je napravio dve-tri gramatičke greške; samo nekoliko nepoznatih reči sam mu morala prevesti. T. je odmah rekao svoje mišljenje kad mu se nešto nije dopalo, kad je smatrao da je neko bio nepravedan bio je ljut, bio je izuzetno nervozan kada drugi učenici iz njegovog razreda nešto nisu odmah razumeli; svojim ciničnim izjavama je nekada izazivao konflikte; kada je bio loše raspoložen, provocirao je svoje drugove; bio je netolerantan prema njima i vrlo često je odbijao svaki uticaj nastavnika. T. je imao sreće, jer su mnogi učenici u njegovom razredu imali slične sposobnosti kao on i postizali, sa manje ili više truda, odlične rezultate iz skoro svih predmeta; uglavnom su tolerisali njegove cinične primedbe i ostavljali ga na miru kada je bio loše raspoložen.

Možda se čini neobičnim da sam iz godine u godinu obrađivala priču o *Sviraču iz Hamelina*, ali smatram da ova priča pruža veliku raznolikost metoda i čitav niz mogućnosti na osnovu kojih možemo formirati moralno shvatanje, moralnu savest,

¹ marta_gal@freemail.hu

osećanje i volju naših učenika. Kada je već svakom učeniku bio poznat tekst, zamolila sam ih da mi nabroje nekoliko modernih hamelinskih svirača, da spomenu imena poznatih ličnosti koje mladi veoma rado slede, zatim sam tražila od njih da mi iz istorije, iz prošlosti, spomenu ličnosti koje su doprinele razvoju čovečanstva i da navedu imena onih koji su naneli zlo čovečanstvu; morali su, ujedno, da nabroje karakteristične crte, osobine te ličnosti koje sam pisala na tabli (na jednu stranu table pozitivne, a na drugu negativne osobine). Pomoću raznih pitanja sam ovo jednostavno nabranje postepeno pretvorila u razgovor; zamolila sam ih da pričaju o sebi, o svojim lošim i dobrim osobinama i da pitaju učenike iz razreda da li se slažu s tim što su naveli o sebi. Na poslednje pitanje – šta je ovim poznatim ličnostima omogućilo da ostvare svoje ciljeve – dali su odgovor: volja. Za domaći zadatak su morali pisati pet šest rečenica o tome kako su čvrstom voljom ostvarili jedan od svojih ciljeva. Na drugom času su pročitali zadatke i zamolila sam ih da mi pričaju ukratko o svojim osećanjima nakon ostvarivanja svojih ciljeva. Zatim sam svojim učenicima postavila pitanje: šta bi oni uradili da su bili na mestu hamelinskog svirača? Morali su navesti argumente pro i kontra osvete sve dok nismo došli do zaključka da u svakom društvu postoji zakon i da je to zadatak suda da osuđuje nekoga. Onda smo stvorili grupe; u svakoj grupi je jedan učenik preuzeo ulogu svirača, jedan je igrao ulogu gradonačelnika Hamelina i jedan je dobio ulogu sudije; svaki učenik je morao da brani svoj postupak, svoje pravo, a sudija je morao naći pravilno rešenje, da donese pravilnu presudu. Za domaći zadatak su morali napisati kako i zbog čega su ih roditelji kaznili. Konačno smo stigli do teme kako oni vide svet odraslih, kakve greške mi pravimo po njihovom mišljenju, i kakve greške prave roditelji, pedagozi, odnosno odrasli u njihovom vaspitanju, kako to oni vide i kako bi oni pomagali svojim drugovima iz razreda da rešavaju razne konflikte koje imaju kod kuće sa roditeljima. Kada su sada čitali domaći zadatak, sa primerima zbog čega i na koji način su bili kažnjeni, drugi učenici iz razreda su morali odlučiti kako bi oni kao roditelji reagovali u tom slučaju. Bilo mi je važno da se suoče sa raznim problemima, ali sa moralnim principima u središtu. Ni jedan učenik se nije setio da pita mene kako bih ja kao roditelj postupila u raznim slučajevima. Jedino je T. bio jako radoznao i upitao me je šta bih ja radila sa svojim sinom ako bi on isključio svoj mobilni telefon kad ga zovem. Predložila sam da ću njemu napisati svoj predlog u njegovu svesku, jer sam htela znati kako bi drugi učenici rešili isti

problem. Kada je T. pročitao moj predlog, smejao se i rekao je da su mu roditelji takođe zabranili da izlazi dve nedelje, ali nisu razgovarali s jim o tome kako su se brinuli za njega kada nije na dogovoreno vreme stigao kući i uz to još isključio svoj mobilni telefon. Objasnio je da mu je jako neprijatno da ga roditelji stalno nazivaju kad izlazi, ali sada barem zna zašto to čine.

Nadarenim učenicima su vrlo važni ovakvi dijalozi, diskusije, dileme i argumentiranja jer na ovaj način imaju veću hrabrost da izražavaju svoju individualnost, svoje posebne kreativne ideje i ako preko toga još dobijaju emocionalnu podršku to onda razvija njihovo samopouzdanje, samouverenje. Rado učestvuju u razgovorima jer ih situacije, problemi, podstiču na razmišljanje, na donošenje odluka, na traganje za istinom (koje po njihovom mišljenju često nema). Bitno je da oni sami rešavaju probleme ili zajedno sa svojim vršnjacima nađu odgovor na moralne dileme jer s jedne strane adolescenti u ovom uzrastu više veruju svojim vršnjacima nego odraslima, a s druge strane vide da mnogi mladi ljudi imaju slične brige kao oni sami ; osim toga, tokom ovog rada mogu da savladaju pravila diskusije, da razvijaju svoju fantaziju, toleranciju, kreativnost i svoj humor. Vrlo često se može desiti da jedan učenik *vaspitava* drugoga, hvali, ceni, kritikuje mišljenje ili ponašanje svog druga. Potrebni su im ovakvi razgovori da bi i nas odrasle, naše probleme, naša osećanja nešto lakše shvatili ali i mi moramo poštovati moralna pravila, moramo biti iskreni prema njima. Tokom ovih razgovora oni nekada sasvim iskreno pričaju o svojim problemima, radostima, navikama, dobrim i lošim iskustvima, postupcima i osećanjima u raznim situacijama i time nam pružaju šansu da ih bolje upoznemo i da im kažemo svoje stavove o svim tim problemima i može, čak, da se desi da nam se obrate za savet. Zahvaljujući diskusijama, čije su teme veoma raznolike, možemo stvoriti odgovarajuću atmosferu u kojoj će učenici hrabro pričati o sebi, analizirati svoje ponašanje, postaviti pitanja u vezi svojih problema i omogućiti nastavniku da utiče na njihove stavove, da ih menja , postepeno, korak po korak, i tako formira njihovo ponašanje, loše navike.

Nadarenim učenicima su obrada raznih situacija, rešavanje različitih problema na času stranog jezika, značili dvostruki izazov jer su s jedne strane pokušavali naći pravo rešenje na postavljena pitanja, a s druge strane su se trudili izražavati na nemačkom jeziku. Interesantno je bilo zapaziti kako su, posle izvesnog vremena, tokom razgovora, umesto 3. lica jednine upotrebljavali 1.

lice jednine ; bio je dobar osećaj slušati ih kako pričaju o sebi, kako postavljaju pitanja svojim vršnjacima, a nekad, čak, i meni.

Na časovima razredne starešine takođe je veoma korisno voditi diskusije i razgovore da bismo mogli dobiti jednu realnu sliku o nadarenim učenicima i drugim učenicima u razredu jer tek na osnovu ove slike možemo razviti njihovu empatiju, emocionalnu inteligenciju, njihove socijalne veštine i socijalnu komunikaciju, osposobljavati ih za odgovorno donošenje odluka. Moramo dobro poznavati naše učenike da bismo mogli izabrati teme koje ih zanimaju, pripremiti tok diskusije i protivargumente na njihove argumente jer već slutimo, pretpostavljamo, kako će reagovati na pojedina pitanja. Prolaziće, naravno, godine dok učenici, zahvaljujući ovim metodama, malo bolje upoznaju sebe, dok počnu pokazivati veće razumevanje prema sebi i prema svojoj okolini. Shvatiće da svuda postoje pravila - u školi, kod kuće, u raznim sportskim klubovima, u muzičkoj školi, u prijateljskom krugu, u celom našem društvu – s vremenom će naučiti da se neka pravila menjaju, neka, čak, i oni mogu menjati, da se mogu buniti protiv pravila, i treba da se «bune», ali to da čine na fin, korektan i prihvatljiv način. Iako su se nadareni učenici u gimnaziji često bunili protiv čitavog sveta, bili u onoj fazi života kada su se postepeno odvajali od svojih roditelja i počeli formirati svoj identitet, oštro kritikovali sve što se događa oko njih, bili spremni mnogo toga da urade da bi ih prihvatili u onom društvu do kojeg im je jako stalo, ipak sam imala taj osećaj da im je bilo lakše savladati, prihvatiti, shvatiti, moralne norme nego nadarenim učenicima u osnovnoj školi jednog malog naselja, gde sam radila pet godina.

U ovom selu ima 1100 stanovnika i 60% odraslog stanovništva pripada romskoj nacionalnoj manjini. Beaši čine ovu skupinu Roma, a unutar ove skupine Beaši se još dele na dve grupe; jednoj grupi pripadaju muncsan (brdski), a drugoj argyelan (šumski) Beaši. Romi u ovom selu pripadaju argyelan skupini što potvrđuju imena kao Horvath, Ignacz i Orsos u svakom školskom dnevniku. Mađari i pripadnici Romske nacionalne manjine su naučili živeti jedan pored drugog, da prihvataju jedan drugog. Mađari su upoznali njihovu kulturu, njihove pesme, njihovu muziku, naučili su od njih kako se može sačuvati harmonija između čoveka i prirode ; preuzeli su od njih znanje o lekovitom dejstvu različitih biljaka. Kako Mađari poštuju različitosti njihove kulture i šaren kaleidoskop njihovih običaja, tako se Romi sve više i više integriraju u društvo ; veći broj njih počinje menjati svoje stavove i

svoja mišljenja o značaju obrazovanja, stabilnog radnog mesta ; uloga žene se polako menja unutar porodice, u nekim familijama ona postaje ravnopravna sa muškarcem. Međutim, nezaposlenost u ovom selu, kao i u drugim mestima širom Mađarske, predstavlja jedan od najvećih problema. Pošto roditelji zbog loših uslova života nenamerno prenose svoj stres, svoj bes, svoje loše raspoloženje na svoje dete, moralno vaspitanje nadarenog učenika u ovoj školi zahteva mnogo strpljenja, istrajnosti i snalažljivosti od pedagoga. Najveći i najteži zadatak pedagoga, koji radi u ovoj sredini, je da nauči decu kako da kontrolišu svoja osećanja, kako da prepoznaju emocije kod drugih. Nastavnik istovremeno mora pokušati razviti empatiju kod učenika.

Dramsko-pedagoškim radom, pre svega situacionim igrama, smo u ovoj školi najbolje mogli uticati na emocionalni razvoj učenika da bi on lakše shvatio i prihvatio norme morala. Prilikom dramskog rada, veoma je korisno obraditi jednu te istu temu iz različitih perspektiva da bismo bolje razumeli ponašanje i osećanja našeg učenika. Kada sam jednom u osmom razredu razgovarala sa učenicima o primeni kazni u vaspitavanju, učenici su morali rešiti sledeću situaciju : *Marko, koga svi dobro poznajete, dobio je nov bicikl za svoj rođendan i odmah zvao svog druga da se malo provozaju. Vozili su se jedno vreme biciklom, a kada su se umorili, ušli su u prodavnicu da kupe sebi čokoladu. Bicikl su ostavili ispred prodavnice, a kada su izašli iz prodavnice bicikla više nije bilo. Od jedne žene, koja je radila u susednoj bašti, su saznali da je Đerđ, jedan učenik iz njihovog razreda, uzeo bicikl. Otišli su kod Đerđa i rekli njegovim roditeljima šta se desilo.*

Imali smo deset učenika u ovom razredu. Zato sam ih podelila na tri grupe i zamolila ih da nastave događaje ; jedan učenik je igrao ulogu Đerđa, a druga dva učenika iz grupe su igrali roditelje. Đerđ je morao objasniti svoj postupak, a roditelji su ga morali kazniti i objasniti zašto su izabrali tu vrstu kazne. U ovoj situaciji je svaka grupa izmislila jednu kaznu za Đerđa, ali, kada sam malo promenila situaciju, da je Đerđ ukrao bicikl jednog dečaka iz susednog sela, koga niko ne poznaje, onda su dve grupe nešto blaže kaznili ovo ponašanje, dok je treća grupa smatrala da bicikl treba vratiti, ali kazna može izostati, jer se krađa dogodila u susednom selu, gde skoro nikog ne poznaju. Učenike ove treće grupe nije bilo lako ubediti da se ovde u oba slučaja radi o krađi. Na kraju ih je jedan učenik iz razreda pomoću jednog zajedničkog doživljaja uspeo da ubedi. Zamolio je jednog učenika iz ove treće grupe da se seti toga

kako se on osećao kad je u gradu prilikom jednog izleta primetio da su mu ukrali džeparac.

Učenici u ovom razredu su bili veoma različiti ; od deset učenika tri su bila veoma nadarena, tri su imala prosečne, četiri veoma slabe ocene, rezultate. Od petog do sedmog razreda smo imali izuzetno mnogo problema sa njima. Slabiji učenici su vrlo brzo primetili da nadareni učenici za kratko vreme uspevaju rešiti i najkomplikovanije zadatke, dok se oni muče sa jednostavnim zadacima ; zato su ih brzo nazvali štreberima, rugali im se, zavideli im. Nadareni učenici su hteli da ih drugi u razredu prihvate, da cene i priznaju njihovo znanje, ali brzo su primetili da njihovi vršnjaci ovo znanje ne cene, zato su se počeli loše ponašati, pokušavali su provocirati nastavnike, u dvorištu su se tukli i manipulirali drugima, sve su učinili da bi dobili priznanje drugih učenika iz razreda. Tek u osmom razredu je došlo do preokreta ; učenici su se sve više i više uozbiljili, upoznali i prihvatili identit drugih u razredu; shvatili su da svako od njih ima drugačije sposobnosti koje treba ceniti. Svi su se promenili, postali ozbiljniji izuzev jednog nadarenog učenika koji je bezbroj puta obećao da će se promeniti ali mu to nikako nije polazilo za rukom » jer se taj čudan i neopisiv osećaj s vremenom na vreme javlja, koji mi ne da mira, sve dok ne uradim nešto neobičajno » - kako je sam rekao - . Tražio je sigurnost unutar porodice, pokušavao je pomiriti roditelje kad su se posvađali, strahovao je kad se otac svađao sa susedima ili nekima u kafani. Kad bi za kraće ili duže vreme našao sigurnost unutar porodice, on bi se za to kratko vreme promenio, ali nije bio u stanju da donese čvrstu odluku kao njegova sestra, da upornim radom razvija svoje sposobnosti, da sebi da šansu da izađe iz ove situacije, da sebi obezbedi bolje uslove za život.

Dramskim radom, argumentima, diskusijama učenicima možemo objasniti šta treba da se promeni, kako to da se čini, kako da nađu snagu za promenu. Učenici će naučiti da imaju pravo na donošenje sopstvenih odluka, da biraju između dobra i zla, da moraju preuzeti odgovornost za svoje odluke, ali koliko će biti istrajni u ostvarivanju svojih ciljeva to zavisi i od njihovog karaktera. Ako duže vreme radimo sa ovim metodama, učenici će nam posle izvesnog vremena pokloniti svoje poverenje ; kada učenik oseti, primeti, empatiju nastavnika, onda će nastavnik lakše moći uticati na emocionalnu intelegenciju učenika koja igra odlučujuću ulogu u formiranju ličnosti. Desilo se više puta da su nas učenici zamolili da razgovaramo sa njihovim roditeljima u vezi njihovih problema, tako smo mogli učvrstiti saradnju između škole

i roditelja, što je od izuzetno velikog značaja jer roditelji i pedagozi moraju imati ista ili slična mišljenja o vaspitanju i moralnim normama. Na primer, ako dete vidi da otac u većini slučajeva konflikte rešava na agresivan način, onda će dete u školi mnogo teže prihvatiti objašnjenje da se konflikti moraju rešavati logičnim argumentima. Ali, ako učenik vidi da se njegov otac pokušava promeniti, onda će se i on više potruditi. Učenici čiji roditelji imaju srednji ili veći stepen obrazovanja u većini slučajeva lakše, i bez agresivnosti, rešavaju probleme i konflikte jer ih roditelji takođe uče kako da vladaju svojim osećanjima. Nadarenim učenicima je potrebna što veća stimulativna okolina; vrlo je važno kako provode svoje slobodno vreme. Uglavnom nadarena deca srednjih i viših slojeva mogu da isprobaju razne aktivnosti, da bi se kasnije bavili onim aktivnostima koje ih najviše privlače. Učenik će, možda, upravo u muzičkoj školi otkriti tajnu koliko ga privlači muzika, da ima posebno izražen talenat za sviranje na gitari, da mu to život znači. Učenici romske nacionalnosti u tom malom selu još nemaju tu mogućnost, mogu da učestvuju samo na onim aktivnostima i programima koje škola organizuje za njih (folklorni ples, fudbal, atletika, sekcija umetnosti).

Kada sam radila u onom malom ali veoma lepom, šumom i vionogradima okruženom naselju, gde žive uglavnom lica romske nacionalnosti koja su pogođena siromaštvom, nezaposlenošću i lošim uslovima života, onda sam tek saznala koliko znači uspešna saradnja između pedagoga i roditelja u moralnom vaspitanju nadarenog učenika, da i ova saradnja ima dve vrste: kada nastavnici sa roditeljima **zajedno** rešavaju probleme, i kada roditelji **traže pomoć** od pedagoga, jer ih dete neće da sluša. Atmosfera u porodici, vršnjaci, prijatelji, mogućnosti provođenja slobodnog vremena (pozorište, sportske aktivnosti, biblioteka) utiču na razvoj i ponašanje nadarenog deteta. Da bi se darovito dete moglo razvijati, potrebna mu je stimulativna okolina u školi, kao i kod kuće. Roditelji, kao i pedagozi, moraju detetu postaviti zahteve da bi ono znalo u kojim okvirima ponašanja može da se kreće. Često se desilo da smo roditeljima savetovali da provedu više vremena sa svojom decom, da ih hvale ako su to zaslužili, da ih nekad nagrade malim jednostavnim stvarima koje vole, ili da ih kazne raznim zabranama, ali ni u kom slučaju da ih kazne batinom jer to pre ili kasnije vodi do agresivnog ponašanja kod deteta. U školi smo se potrudili da stvorimo odgovarajuću atmosferu da bismo mogli razviti učenikovu sposobnost za donošenje korektnih moralnih odluka. Obratili smo veliku pažnju na razvoj opštih

kognitivnih sposobnosti učenika, na kooperativno učenje, pre svega na situacione igre, dramske igre, narazgovore, diskusije (sa učenicima od petog do osmog razreda) o raznim moralnim problemima, situacijama. Poskušavali smo preko parlamenta učenika, zajedno sa đacima, napisati kućni red, odrediti njihova prava i obaveza i voditi diskusije o težim disciplinskim problemima.

Smatram da ovim metodama našim učenicima možemo najviše pomoći da nađu odgovor na pitanje koje je Herman Hese u svom romanu *Demijan* tako lepo opisao: „Ta ja nisam hteo ništa drugo nego da pokušam proživeti ono što je od sebe htelo da izbija iz mene. Zašto je to bilo tako mnogo teško?“

Literatura:

- Dr. Czeizel Endre: Sors és tehetség; FITT IMAGE és a Minerva Kiadó, Budapest 1997
- Wolfgang Brezinka: Erziehung als Lebenshilfe; Ernst Klett Verlag – Stuttgart, Wien 1971
- John Gottman mit Joan DeClaire: Kinder brauchen emotionale Intelligenz; Diana Verlag AG, München und Zürich, 1997;
- Kees van Eunen, Josef Gerigausen, Gerd Neuner, Theo Scherling, Reiner Schmidt und Heinz Wilms: Deutsch aktiv Neu. Druckhaus Langenscheidt, Berlin; 1989

Marta Gal
Eötvös József College
Mađarska

MORAL EDUCATION OF PUPILS FROM VARIOUS SOCIAL SETTNGS

For giftedness to be developed, stimulating setting is necessary. Gifted child needs positive role-models, it is necessary to open up possibilities for him to get new experiences; chances should be offered to a gifted child to develop his/her creative potentials and master the skill to make moral decisions. What is the secret of moral education? It seems that the answer to the question could be mutual trust. Is it easier to explain social norms and the rules of regular behaviour to a 14-year-old general high school pupil coming from an educated, or even rich family than the 14-year-old primary school pupil in a small village, whose family suffers from poverty, unemployment and is of Roma nationality? Perhaps it is a bit easier to carry out moral education in a general high school in a class with several gifted pupils who want to continue their schooling, who within subject teaching have various possibilities to increase their knowledge and develop moral competencies and moral responsibility than in a class where the demands are not encouraging enough for the

engagement of intellectual abilities of a gifted pupil, having in mind that in some cases this can cause boredom and aggressive behaviour, especially when a gifted child is faced with the negative peer group pressure. For our pupils to be able to make right moral decision, it is necessary to lead sincere conversations with them – they should be encouraged to participate in discussions on moral dilemmas; they should be taught to provide arguments; through drama activities and situational games they could be motivated to find solutions of numerous moral issues together with their peers. What is very important for gifted pupils are sincere conversations, discussions and argumentations, since in this way they have greater courage to express their individuality, their thoughts and special creative ideas – if they get emotional support through such activities it will develop their self-confidence. It is necessary for them to solve moral dilemmas either on their own or together with their peers, having in mind that, on the one hand, the adolescents at this age believe their peers more than adults, while, on the other hand, they will get a self-image, they will recognize themselves in various situations. This can be noticed through the fact that at the beginning of a conversation they usually talk about another person (e.g. a character from a literary work) to switch to the first person of singular as the discussion goes on. It is useful to write down our solution of a given dilemma in the notebook of the gifted child before we start the discussion on moral dilemma, so that we could compare it with the solutions the pupils have found. If the pupils notice that the teacher is sincere with them, they will be more ready to trust them, and in this way, the teacher will have greater chance to shape and modify the attitudes and behaviour of young people.

Key words: discussion, argumentation, drama activities, situational games.

